

Karl Marx's Værdilære i en Nøddeskal.

AF

Laurits V. Birck.

Marx-Litteraturen er ikke rig paa Dansk. Bortsét fra det i »Socialistisk Bibliotek« meddelte Ekstrakt af »Das Kapital I« og fra de nationaløkonomiske Professorers Omtale af Marxismen i Forelæsninger og Foredrag, er selve Marx's Værdilære vanskelig tilgængelig for danske Læsere, der ikke have Tid eller Taalmod til at gennemløbe »Kapitalens« 3 Bind. Særlig til Brug for Studerende giver jeg da her en meget sammentrængt Fremstilling af dennes Værdilære.

I. Forbrugsgode og Brugsværdi.

Mennesket har visse Fornødenheder, der tilfredsstilles gennem Forbrugsgoderne. Disse har følgelig en Brugsværdi, en fysisk, ikke en økonomisk Egen- skab ved Goderne. Oprindeligt forarbejder den enkelte visse Forbrugsgoder, fordi de har Brugs- værdi.

II. Forbrugsgoder blive til Varer.

I det kapitalistiske Samfund arbejder imidlertid den enkelte Driftsherre ikke for at frembringe For-

brugsgoder, og altsaa ikke med Brugsværdien for Øje; han fremstiller sælgelige Ting: Varer — med deres Bytteværdi for Øje, deres (økonomiske) Evne til at ombyttes med Penge. Produktionens Resultat har da tvende af hinanden delvis uafhængige Egenskaber, der strængt bør adskilles: det er et Forbrugsgode, der har Brugsværdi (nemlig for Konsumenten), og det er en Vare, der har Bytteværdi (nemlig for den kapitalistiske Producent). I Økonomien omhandler vi kun Varer og

III. Bytteværdi.

Arbejdet er Kilden til al Rigdom; ene den frembringer Varer. Varerne ombyttes følgelig i Forhold til den i dem liggende, anvendte Arbejdsmængde. Bytteværdien bliver da ikke blot noget relativt, men i sig selv noget absolut: en vis Arbejdsmængde, en vis Mængde »afløben«, anvendt Arbejdstid; som Arbejdet teknisk skaber Forbrugsgoder og Brugsværdi, skaber det økonomisk Varer, hvis Bytteværdi er lig med den i Varen inkorporerede Arbejdsmængde, der forudsættes proportional med, og derfor maales med Arbejdstiden.

IV. Værdisubstansen.

Nu ved Marx meget vel, at Arbejde i og for sig ikke er nok til at skabe Værdi (et Barn, der laver Sandhuse, en Haandværker, der med stor Møje laver en Ting, man ved Maskinens Hjælp fremstiller i et Øjeblik); Arbejdet maa derfor være samfundsmæssigt nødvendigt, d. v. s. Varen maa udkræves, og

der maa ikke derpaa anvendes mere Arbejde end det, der følger af Produktionsteknikens øjeblikkelige Trin.*)

V. Reduceret Arbejdstid.

Der er imidlertid forskellig Art Arbejde: kvantitativt og kvalitativt. Denne Vanskelighed løser Marx ved at reducere alt Arbejde til enkelt (reduceret eller normalt) Arbejde; forsaavidt der kun er en kvantitativ Forskel paa tvende Arbejders Præstation, lader denne Reduktion sig let foretage (og foretages daglig); men, hvor Forskellen er af kvalitativ Art, er Sagen vanskeligere. Marx mener dog, at kvalificeret Arbejde (»skilled labour« eller »kompliceret Arbejde«, som han kalder det) kan opløses i simpelt enkelt Arbejde, saaledes at f. Eks. en Elektrikers Arbejdstime er lig med 2 Arbejdsmands Timer. Det er altsaa det reducerede normale Arbejde, udtrykt i Arbejdstiden, der er Værdisubstansen, det værdigivende Element, og som saadan det naturlige Værdimaal, fordi det er tilstede ensartet i alle Varer.

VI. Maskinens Kapitalværdi.

Maskinens Værdi er som enhver anden Vares det i Maskinen liggende (anvendte) Arbejde. Den har ikke større Bytteværdi. Har den kostet 100 Arbejdstimer

*) Enkelte Sætninger hos Marx kunde tyde paa, at han med det samfundsmæssigt nødvendige Arbejde ogsaa mener »Grænsearbejdet«, det Arbejde, der udkræves ved Produktionen af de under de ugunstigste Omstændigheder frembragte Varekvanta. Mærkeligt er det i al Fald, at Marx her giver Plads for en Profit, der opstaar ved at en Driftsherre kan producere med Anvendelse af mindre Arbejde end det samfundsmæssigt nødvendige, uden dog at undersøge denne (Differential-)Profits Art eller Følger.

at fremstille, er dens Værdi 100 Arbejdstimer. Producerer man nu ved denne Maskines Hjælp og ved yderligere Anvendelse af 100 Arbejdstimer f. Eks. 100 Stk. Varer, er der i hvert Varestykke inkarneret 2 Arbejdstimer; det Antal Timer, Maskinens Fremstilling har krævet, fordeles da lige over den Mængde Varer, der produceres, inden Maskinen er opslidt.

VII. Driftsherrens Andel.

Her er Marx svævende og vanskelig at faa fat paa: han anerkender Driftsherrens organiserende Evne og dennes Uundværlighed, men synes dog ikke engang at ville give hans Præstation Stilling med kvalificeret Arbejde, forsaavidt Driftsherrens Virksomhed skulde give Værdi til den producerede Vare. Det synes da ene at være det fysiske Arbejde, der bliver værdigivende. Dog fastholder han ikke dette Standpunkt.

VIII. Værdiligningen.

Hvorledes opdages Bytteværdiens Eksistens, og udtrykkes denne i Penge? I en lang og selvfølgelig Udvikling paaviser Marx, at først sammenlignes to Varer med hinanden, dernæst (i den udviklede Bytte-ligning) flere Varer; endelig sammenlignes alle Varer med én bestemt Vare; som denne sidste Vare tages tilsidst Guld, »Penge«. Men Betingelsen for Ligestillelsen mellem to Varer og den deraf følgende Ombytning er stadig, at der i disse er inkorporeret lige meget Arbejde.

IX. Bytteformlen.

Den oprindelige Form for Byttet er ved Arbejdets

Deling den, at en Mand producerer én Vare (V_1) og derfor tilbytter sig en anden Vare (V_2), hvori der er samme Arbejds­mængde inkarneret. Er Pengene traadt ind som Formidler ved Køb og Salg, vil han producere V_1 , sælge den for Penge (P) og for disse Penge købe V_2 . Formlen hedder da

$$V_1 - P - V_2.$$

Men i det kapitalistiske Samfund stiller det sig anderledes: Kapitalisten producerer ikke for de Gode, han kan faa for sine Varer, men for at tjene en Profit. For en Del af sin Kapital, Pengene P , køber han en Vare og sælger denne igen for Penge. Men da hans Maal ikke er direkte Forbrug, og han altsaa ikke tilskyndes af den større Brugs­værdi, han kan vinde ved Byttet, maa han have en anden Spore, og det er den, at han faar mere for den købte Vare, end han selv har givet, nemlig $P + \rho$. Formlen

$$P - V - P + \rho$$

(hvor ρ er Gevinsten ved Byttet) er da den kapitalistiske Formel for Byttet — medens den oprindelige og naturlige Formel vilde være

$$V_1 - P - V_2.$$

X. Merværdi.

Men da Varerne kun ombyttes efter deres Værdi, d. v. s. efter den i Varen liggende Arbejds­mængde, og denne jo ikke forandres, selv om en Kapitalist indtræder som Mellemand mellem Arbejderen og Forbrugeren, hvorledes kan da denne Merværdi (ρ) opstaa, denne Merværdi, der lokker Kapitalisten til at købe og lade producere Varer, han jo ikke har Brug for, men som han blot vil sælge igen for Penge. Vi

ser jo, der er en Merværdi, som bliver Kapitalistens eneste Motiv til hans økonomiske Aktion.

XI. Arbejdskraftens Pris.

Merværdien kan kun opstaa, hvis der er en Vare, som Kapitalisten kan købe under dens reelle Værdi, under den Værdi, den har for ham. Og denne Vare er Arbejdskraften. Her sonderer Marx mellem tre Begreber:

1) Mennesket, Arbejderen, der sidder inde med en 2) Arbejdskraft, der igen er i Stand til at præstere et 3) Arbejde, yde Arbejdstimer. Det er ikke Mennesket, Arbejdsgiveren køber, heller ikke Arbejdet, men Arbejdskraften: Arbejderen stiller sin Arbejdskraft til Kapitalistens Disposition.

Hvad er denne nu værd, dens Bytteværdi?

Ja Arbejdskraften ligner alle andre Varer i, at dens Bytteværdi er lig med det Arbejde, det koster at producere den, d. v. s. at skabe og vedligeholde den i Arbejderens Person beroende Arbejdskraft, eller: Arbejdskraftens Værdi er lig med det Antal Timer, som udkræves for at fremstille de Varer, hvoraf Arbejderen og dennes Familie skal leve. Og Arbejderen kan leve af meget lidt.

Fordi Kapitalisten sidder inde med Arbejdsmidlerne og med Subsistensmidlerne, kan han diktere sine Betingelser til de Arbejdere, der stadig trykke paa for at faa Arbejde (jfr. Marx's Lære om Arbejderreserven og Lasalle's jernhaarde Lønningslov). Arbejderen faar da kun saa meget for sin Arbejdskraft, som svarer til, hvad der kan holde ham og hans Familie lige over Hungerlinjen.

XII. Arbejdskraftens Produkt.

Men Arbejdskraften kan nu engang frembringe mere, end Arbejderens nødtørftigste Underhold kræver. Dette kræver maaske ikke mere end 5 Timer daglig, og ikke desmindre arbejder han i 10, 11, 12 Timer, og hver Times Arbejde, han lægger i en Vare, skaber Bytteværdi. Merværdien opstaar da ved at Arbejderen arbejder længere, end en Proletartilværelse kræver, yder flere Timer i Løbet af Dagen end de Timer, der ligger i de Varer, hvoraf han og hans Familie lønnes og lever.

Hvis Arbejderen arbejder 10 Timer daglig, og hans Ernæring og Bolig kun svarer til 5 Timer daglig, er Kapitalistens Merværdi 5 Timers Arbejde. Merværdien er da Forskellen mellem den Mængde Arbejde, Arbejderen præsterer, og den (ringere) Mængde Arbejde, Produktionen af Subsistensmidlerne for ham og hans Familie kræver.

XIII. Variabel og konstant Kapital.

Arbejdsgiveren (Køberen) giver Arbejderen sin Løn i Penge; dertil anvender han altsaa en Del af sin Kapital. Denne som Arbejds løn udbetalte Del af Arbejdskøberens Kapital kalder Marx den variable Kapital (v), fordi dens Værdi varierer, alt eftersom Kapitalistens Monopolmagt i Arbejdsforholdet er stærkere eller svagere.

Men der skal ogsaa bruges Maskiner; den deri lagte Del af Arbejdsgiverens Kapital kaldes den konstante Kapital (c), fordi dens Værdi — det til Maskinens Produktion anvendte Arbejde — er uforan-

derligt. Summen af begge de to Kapitalformer ($c + v$) er da hele Arbejdsgiverens Kapital.

NIV. Udbytningsraten.

Merværdien (m) opstaar ved Anvendelse af menneskelig Arbejdskraft. Arbejder Arbejderen i 9 Timer og hans Underhold kan produceres i 6, er $m = 3$, og Merværdiraten, Forholdet mellem Merværdien og Arbejdskraftens Bytteværdi er $\frac{3}{6} = \frac{1}{2}$.

Da Arbejderen og Produktet begge betales med Penge, vil, hvis den anvendte Lønkapital er v og Merværdien m , Merværdiraten være $\frac{m}{v}$. Denne Brøk kaldes ogsaa Udbytningsraten. Lad en Arbejdsgiver indbetale 100 Kr. i Løn og lad Produktet være 150 Kr. værd, Merværdien er 50 Kr. og Merværdiraten er da $\frac{1}{2}$. Jo længere Arbejdstiden er, og jo længere ned Arbejderen Løn kan trykkes, des større bliver Merværdien og med den Merværdiraten.

XV. Profitraten.

Men Kapitalisten ser ikke paa, om han faar sit Overskud fra den variable eller konstante Kapital; han sammenligner det med hele den anvendte Kapital. Merværdien, opstaaet ved Arbejdskraftens Anvendelse, omformes da til Profit, der staar i et vist Forhold til Arbejdsgiverens totale Kapital $c + v$, eller: $\frac{m}{c + v}$ bliver Profitraten. Jo større en Del af Kapitalen der er Arbejdslønkapital, des større bliver, naar c er uforændret, Merværdien og dermed Profitraten.

Maskinkapitalen skaber som sagt ikke Merværdi;

men Kapitalisten anvender den, fordi den gør Arbejdet mere produktivt; den gør, at Arbejderen i kortere Tid kan producere, hvad der svarer til hans eget Underhold og forøger dermed indirekte Merværdien. Derfor er Kapitalisten tvungen til at anvende Maskinkapital, uagtet det kun er den variable Kapital, der giver Merværdien.

Lad f. Eks. den variable Kapital være 50 Kr., og Merværdien derpaa 20. Lad der nu hertil være anvendt i konstant Kapital andre 50 Kr.: i saa Fald vil Merværdien være $\frac{m}{v} = \frac{20}{50}$, men Profitraten $\frac{m}{v+c} = \frac{20}{100}$.

XVI. Kapitalens organiske Sammensætning.

Men Merværdien er ikke den samme overalt, i nogle Fag trykkes Arbejderens Løn ikke saa meget som i andre Fag, og tilmed er Kapitalens organiske Sammenhæng (d. v. s. Forholdet mellem v og c , mellem variabel og konstant Kapital) ikke ens i alle Anvendelser: i nogle Fag er der megen Maskinkapital, i andre megen variabel Kapital. Lad m være 20 og den variable Kapital 50, lad i en Virksomhed den konstante Kapital være 50, i en anden 70 Kr. Medens Merværdiraten for begge Virksomheder er $\frac{20}{50} = \frac{2}{5}$, er Profitraten i den første $\frac{m}{v+c} = 20 : (50 + 50) = \frac{1}{5}$, men i den anden $20 : (50 + 70) = \frac{1}{6}$.

XVII. Profitens Udligning.

Men Profitten skal være ens overalt: de kapitalanbringende Kapitalister søge derhen hvor Profitten er høj, bort derfra, hvor den er lav. Derfor vil i oven-

staaende Eksempel Kapitalen søge bort derfra, hvor Profitraten er $\frac{1}{6}$, og gaa derhen, hvor den er $\frac{1}{5}$. Denne Kapitalens Vandring trykker Vareprisen, saaledes at den Vare, i hvis Fremstilling Profitraten var høj, sælges under sin Bytteværdi, medens den anden Vare sælges noget over sin Bytteværdi, d. v. s. henholdsvis for mindre eller mere Arbejde, end der er i Varen.

Marx siger i 1ste Del, at Varerne ombyttes efter det deri liggende Arbejde, men ender med den Saltomortale, at den faktiske Markedsværdi er over eller under, maaske aldrig sammenfaldende med Bytteværdien. Der sker her en Ændring i Terminologien, Bytteværdien spalter sig i tvende Værdier: 1) en Bytteværdi, der udtrykker og er det i Varen liggende Arbejde og 2) en højere eller lavere Markedsværdi.

Samtidig opstiller Marx Profiten som enstydig med Merværdien, senere erklærer han, at paa Grund af Profitens udlignende Tendens er Profiten ofte mindre end Merværdien, idet Varen sælges under sin Bytteværdi, og saaledes en Del af Profiten afgives til Publikum.

XVIII. Handelskapitalens Profit.

Hertil kommer, at Handelskapitalen ogsaa kræver en Profit. Men da den kun i forsvindende Grad beskæftiger Arbejdere, maa den producerende Kapitalist finde sig i at afstaa en Del af sin Gevinst til Ejeren af Handelskapitalen ved at sælge Varen til ham under dens Bytteværdi.

Man vil se, at her falder hele Marx's smukke Værdilære fra hinanden. Varen sælges under dens

Bytteværdi, først til den handlende Kapitalist, og dernæst til Publikum, der saaledes begge faar Del i Merværdien.

NIX. Katastrofen.

Den saaledes som Profit sig aabenbarende Merværdi ophobes som ny Kapital, der atter suger menneskeligt Arbejde til sig, tvinger Arbejderne til at købe sig deres daglige Brød: Merværdi. Denne Bevægelse gentager sig stadig, men for hver Omdrejning er der færre Kapitalister, der deltager i Nydelsen af Merværdien.

Efter Katastrofeteorien bliver der færre og færre Driftsherrer, indtil der bliver saa faa, at man ikke længere vil taale det, og da sker det, at de udbyttede ekspropriere de udbytten de. Først da, efter denne Ekspropriation, indtræder den Marx'ske Værdilære i al sin Herlighed, først da ombyttes Varerne virkelig efter deres naturlige Bytteværdi: den i dem liggende Arbejdsmængde.

XX. Resumé.

Afklædt alle sine tekniske Vendinger udsiger Marx's Værdilære følgende: 1) Varerne burde ombyttes efter det i dem liggende Gennemsnitsarbejde, men de blive det oftest ikke. 2) De manuelle Arbejdere faar ikke hele Udbyttet af, hvad de i Forening med Maskiner og under Driftsherrens organiserende Virksomhed producere. De maa, alt efter som deres Antal driver dem nærmere eller fjærnere Hungerstadiet, afstaa en Del af, hvad de frembringer: 1) dels til Kapitalens Forøgelse, 2) dels til andre ikke manuelt

arbejdende Personers Underhold, 3) Maskinkapitalen forøger ganske vist Arbejdets Resultat og dermed Merværdien, fordi Arbejderen da i saa meget des kortere Tid kan producere sit eget Underhold, men forøger ikke Varens Værdi, 4) Profit opstaar alene af det menneskelige Arbejde, der lønnes med mindre, end det (ved Maskinens Hjælp) kan frembringe. Den ved Anvendelse af menneskelig Arbejdskraft vundne Merværdi fordeles mellem Maskinkapitalen, den som Arbejds-løn udbetalte Kapital og den i Handelen anbragte Kapital. Noget af den kommer dog ved en Forringelse i Priserne Publikum — altsaa ogsaa Arbejderne — til Gode.

Saa lidt kan siges med saa mange Omsvøb.